

ترویج فقر محور اهرم توسعه پایدار روستایی

Pro-poor Extension As Strategy For Sustainable Development In Rural

شیوا احمدی^{*۱}

^۱دانشجوی کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز

آدرس و شماره تماس مکاتبه کننده: سنندج- خیابان شهید بروجردی حاجی آباد پایین،

جنب قنادی سوم پلاک ۲

تلفن همراه: ۰۹۱۸۸۷۳۹۷۷۱

تلفن ثابت: ۰۸۷۱-۲۲۲۵۸۲۳

E-mail: shiva.ahmadi@gmail.com

---

* شیوا احمدی

چکیده

علیرغم بیش از یک قرن مطالعه در زمینه فقر، این معضل هنوز بعنوان یک چالش مهم پیش روی بشر، پابرجاست، به گونه‌ای که از سوی سازمان یونسکو دهه بین سالهای ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۶ میلادی بعنوان دهه بین المللی ریشه کنی فقر نامگذاری شده است. همچنین از سوی سازمان ملل متحد قرن بیست و یکم میلادی بعنوان قرن چالش با فقر نامیده شده است. در این میان بیشترین آمار فقر مربوط به جوامع روستایی است به طوریکه گفته شده حدود ۷۰ درصد جمعیت ۱/۲ میلیارد نفری فقیران در جهان با کمتر از یک دلار در روز، در مناطق روستایی زندگی می کنند. مطالعات مختلف نیز بیانگر این مطلب است که بیشتر افراد فقیر، از طریق کشاورزی گذران زندگی می کنند. از طرف دیگر فقر روستایی منجر به تخریب محیط زیست از سوی فقرا می شود و تخریب محیط زیست نیز مجدداً منجر به آسیب پذیری بیشتر فقرای روستایی و فقیرتر شدن آنان خواهد شد بطوریکه نیاز باعث می شود که کشاورز فقیر به بهره برداری بیش از پیش از اراضی زراعی وادار شود و ناآگاهانه کشاورز در این شرایط، زمینه تخریب را چند برابر می کند. به عبارت دیگر بین فقر و پایداری رابطه منفی وجود دارد. از آنجا که بخش عظیمی از جمعیت کشور ما در روستاها زندگی می کنند و اقتصاد غالب در روستاهای کشورمان کشاورزی است لزوم توجه به توسعه بخش کشاورزی برای کاهش فقر روستایی و به دنبال آن افزایش پایداری محیط زیست، روشن تر می شود. در این میان ترویج به عنوان ابزار توسعه در پی ارائه راهکارهایی می باشد. لذا در این مقاله رهیافت ترویج فقر مدار به عنوان رهیافتی نوین با توجه به روند آتی ترویج و تحول در عناصر سازنده آن پیشنهاد می گردد.

کلید واژه: ترویج فقر محور، فقر روستایی، توسعه پایدار روستا، پایداری محیطی

Abstract

Despite more than a century in the areas of poverty, this problem remains a major challenge facing the human remains, so that – by UNESCO between 1996 and 2006 as the International Decade for the Eradication of Poverty has been named. The twenty-first century AD, as the United Nations has called the challenge of poverty. The highest poverty of rural communities has been said so about 70 percent of the population of 2/1 billion people in the world's poor with less than a dollar a day, live in rural areas. Several studies indicate that this is mostly poor, are living through subsistence agriculture. On the other hand lead to environmental degradation, rural poverty and environmental degradation as the poor are the most vulnerable rural poor to become poorer. It makes for poor farmers are forced to exploit more of the arable land and farmers in this unconscious condition, the damage would multiply. In other words, there is a negative relationship between poverty and sustainability. Since a large part of our population live in villages and our rural economy, agriculture is the dominant importance of agriculture for poverty reduction and rural development to increase environmental sustainability, will be lighter. The proposed guidelines are extension as a tool in development. Therefore, this article pro-poor extension approach as a new approach to extension the upcoming trends and changes in its components is suggested.

Keywords : pro-poor extension, rural poverty, rural development, environmental sustainability

مقدمه

یکی از مهمترین اهداف توسعه هزارساله، فقر زدایی و تامین پایداری زیست محیطی است که هر دو این موارد در کشورهای در حال توسعه به شدت مد نظر است (Hengsdijk et al, 2007). علیرغم بیش از یک قرن مطالعه در زمینه فقر، این معضل هنوز بعنوان یک چالش مهم پیش روی بشر، پابرجاست، به گونه‌ای که از سوی سازمان یونسکو دهه بین سالهای ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۶ میلادی بعنوان دهه بین المللی ریشه کنی فقر نامگذاری شده است. همچنین از سوی سازمان ملل متحد قرن بیست و یکم میلادی بعنوان قرن چالش با فقر نامیده شده است (حیاتی، ۱۳۸۳). بانک جهانی، فقر را ناتوانی افراد، خانوارها یا جامعه در بدست آوردن منابع برای تأمین نیازهای اساسی خود تعریف می کند. یکی از تعاریف کلاسیک فقر که در ادبیات فقر شناسی بیشتر بکار رفته و از جمله تعاریف عام و پذیرفته شده جهانی است ناتوانی در دستیابی به حداقل استاندارد زندگی می باشد (گروه اقتصادی، ۱۳۸۶). پنج معیار جهانی برای تعیین خط فقر عبارتند از سلامت، آموزش، اشتغال، توانمندسازی و غذا (جمهوریت، ۱۳۸۷). حدود یک پنجم جمعیت جهان مبتلا به فقر هستند. این بخش از مردم با درآمدی کمتر از یک دلار در روز زندگی می کنند. فقر صرفاً یک وضع موجود نیست، بلکه فرآیندی است با پیچیدگی‌ها و ابعاد بسیار (استوار، ۱۳۸۶). مؤسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی اعلام کرده است که حدود ۷۰ درصد جمعیت ۱/۲ میلیارد نفری فقیران در جهان با کمتر از یک دلار در روز در مناطق روستایی زندگی می کنند (حسینی، ۱۳۸۴). تیمر بیان کرده حدود ۷۵ درصد فقیران در مناطق روستایی ساکن بوده و تعداد فقیران روستایی جهان حداقل تا یک نسل دیگر بیشتر از فقیران شهری خواهد بود. به عنوان مثال، براساس هفت مقاله مجموعه گزارش‌های راهبردی کاهش فقر، فقر روستایی ۱۰ تا ۴۰ درصد بیشتر از فقر شهری بوده است. علاوه بر این در اغلب کشورهای در حال توسعه، شدت فقر در روستاها، به مراتب بیشتر از مناطق شهری است. ذکر این نکته نیز ضروری است که روند کاهش فقر شهری را می توان از طریق رشد بخش روستایی به ویژه در بخش کشاورزی تسریع کرد (مؤسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۵). ارتباط مهمی بین تغییرات محیطی و بهروزی مردمی که به

منابع طبیعی و خدمات محیطی وابسته اند، وجود دارد (Forsyth et al, 1998). در یک مطالعه انجام شده توسط فائو، این گونه گزارش شده است که بیشتر افراد فقیر، از طریق کشاورزی گذران زندگی می کنند و از این رو تغییر وضعیت معاش روستاییان برای کاهش فقر و گرسنگی در جهان اهمیت بسیاری دارد (حسینی، ۱۳۸۴). بخش کشاورزی ابزار قوی برای کشورهای در حال توسعه بشمار می رود که توسط آن به رشد اقتصادی و توسعه دست یا بند و همچنین رشد تولید در این بخش موجب کاهش فقر در این کشورها گردیده است. همچنین کشاورزی شغل اصلی روستائیان کشور می باشد که متأسفانه درصد زیادی از آنها زیر خط فقر زندگی می کنند. بنا بر این هر گونه مبارزه ای با فقر روستایی بدون در نظر گرفتن بخش کشاورزی تأثیر چندانی در بر نخواهد داشت. (کرمی، ۱۳۸۲). کشور ایران با توجه به اینکه براساس گزارش اخیر برنامه توسعه سازمان ملل از نظر شاخص های توسعه انسانی در رتبه ۱۰۵ جهانی قرار دارد، با چالش های فراوانی از نظر فقر و نابرابری اجتماعی - اقتصادی روبروست. این در حالی است که فقر در مناطق روستایی شایع تر از مناطق شهری است (حیاتی، ۱۳۸۳) بنابراین اهمیت و لزوم توجه هر چه بیشتر به روستاها و اقتصاد غالب روستایی (کشاورزی) و فقر محور کردن فعالیت های ترویجی به گونه ای که فقرای روستایی بتوانند از خدمات آن بهره بگیرند می تواند گام مهم و اساسی در راستای کاهش فقر و نهایتاً توسعه پایدار روستا باشد. لذا هدف از این مقاله معرفی ترویج فقر محور^۲ به عنوان گزیداری برای کاهش فقر در روستاها و توسعه پایدار روستایی می باشد که با روش مطالعه اسنادی و کتابخانه ای و با مطالعه آثار و تحقیقات انجام شده در این زمینه صورت پذیرفته است.

روش شناسی تحقیق

نوشتار حاضر با مطالعه اسناد و نوشته های پیشین یعنی روش کتابخانه ای یا اسنادی گردآوری شده است.

---

². Pro poor extention

رابطه بین فقر و ناپایداری

دیدگاه گسترده ای که به خصوص در غرب وجود دارد، آن است که فقر یا مردم فقیر مهمترین علت تخریب زیست محیطی هستند زیرا آنها در موقعیت استفاده از منابع طبیعی به شکل پایدار نیستند (Hayes & Nadkarni, 2001).

بطوریکه بر اساس گزارش برونلند فقر، مهمترین علت و معلول مسائل محیطی جهان می باشد (Nayak, 2004). فقرا قربانیان تنزل محیطی و نیز عاملان این تنزل هستند. فقرا و گرسنگان اغلب محیط را برای بقای خود نابود می کنند. آنها جنگل ها را می برند، دام هایشان در اثر چرای زیاد، چراگاه ها و مراتع را عریان می کنند. از زمین های حاشیه ای بیش از حد استفاده می کنند. بدین ترتیب در گزارش توسعه انسانی آمده است که "فقر یکی از بزرگترین تهدیدات محیطی است" (UNDP, 1990; Nayak, 2004). مطالعات مختلف سراسر جهان ارتباط دوطرفه ای بین فقر و تنزل محیطی را نشان داده است. فقرا از طریق نابودی جنگل ها برای سوخت، الوار و کشت و کار، اثرات بیشتری نسبت به ثروتمندان از تنزل محیطی می پذیرند و فقیرتر می شوند. آنها آب ها را از طریق استفاده از کودهای شیمیایی، آفت کش ها و ... در کشاورزی مدرن تنزل می دهند و هوا را با استفاده از سوخت های زنده آلوده می کنند. بنابراین یک ارتباط و معلولی بین فقر و تنزل محیطی به وجود می آید (Nayak, 2004). کرمی و رضایی مقدم می گویند "فقر و توزیع ناصحیح درآمد در کشورهای در حال توسعه، اثرات نامطلوب شدیدی بر محیط زیست آنها می گذارد و موجب تباهی سرمایه های طبیعی این کشورها می شود. همچنین فشار جمعیت در کشورهای در حال توسعه، موجب تشدید اثرات نامطلوب فقر می شود (احمدی، ۱۳۸۶). ن یاز باعث می شود که کشاورز فقیر به بهره برداری بیش از پیش از اراضی زراعی وادار شود و ناآگاهانه کشاورز در این شرایط زمینه تخریب را چند برابر می کند" (کرمی و رضایی مقدم، ۱۳۷۷). در واقع اعتقاد بر این است که فقر روستایی منجر به تخریب محیط زیست از سوی فقرا می شود و تخریب محیط زیست نیز مجدداً منجر به آسیب پذیری بیشتر فقرای روستایی و فقیرتر شدن

آنان خواهد شد. زیرا اکوسیستم های تخریب شده و کیفیت های ضعیف منابع طبیعی مانع اجرای استراتژی های معیشتی ارزشمند می شوند (Hengsdijk,2007).

چگونه توسعه کشاورزی می تواند سبب کاهش فقر شود؟

استراتژی کاهش فقر در کشور غنا نشان داد که فقر از سه بعد به توسعه کشاورزی مربوط می شود:

۱) دست یابی به رشد اقتصادی از طریق صنایع وابسته به کشاورزی، توسعه بخش خصوصی و افزایش یکپارچگی برای بازارهای جهانی.

۲) ترویج افزایش تولید و معیشت پایدار

۳) حمایت از محرومان و آسیب پذیران (Percy,2003).

در دهه های ۷۰ و ۸۰ میلادی سیاست گذاران و پژوهش گران توسعه شروع به پدید آوردن راه هایی جهت استفاده از توسعه کشاورزی بمنظور فقر زدایی و امنیت غذایی نمودند. درسهایی که از این مقطع گرفته می شود می توان در ۶ بخش با عنوان تحولات منصفانه برای رشد کشاورزی خلاصه کرد:

۱. بهبود توسعه کشاورزی به طور گسترده در کشورهای در حال توسعه زیرا شماری مقیاس اقتصادی در زمینه تولیدات کشاورزی در این کشورها وجود دارد.

۲. اجرای سیاست های اصلاحات ارضی در جایی که لازم و ضروری است.

۳. سرمایه گذاری نیروی انسانی همچون آموزش روستاییان، آب سالم، بهداشت، تنظیم خانواده و برنامه های تغذیه ای برای بهبود بهره وری فقرا و افزایش فرصت های شغلی.

۴. اطمینان یافتن از اینکه آموزش و ترویج کشاورزی، همچنین اعتبارات و برنامه های پشتیبانی از شغل های کوچک در اختیار زنان روستایی قرار گیرد، زیرا آنها در فعالیت های کشاورزی نقش کلیدی دارند.

۵. ایجاد امکان برای تمامی سهامداران (نه تنها ثروتمندان و قدرتمندان) در مشارکت و حق تقدم برای سرمایه گذاریهای عمومی که به نوعی انتظار دارند از کمک های مالی بهره برده و نیز بهره برسانند.

۶. تشویق فعالیت های اقتصادی غیر کشاورزی روستایی، این امر نه تنها منبع مهمی از درآمد و اشتغال در مناطق روستایی و بویژه برای فقراست، بلکه درآمدی درخور توجه و نیز ضریب افزایش اشتغال برای رشد کشاورزی شمرده می شود (هاشمی داران و ساریخانی، ۱۳۷۸).

ترویج فقر محور چیست؟

ترویج کشاورزی فقر محور یک رهیافت مناسب برای ترویج کشاورزی در آینده می باشد. چنین راهبرد و استراتژی باید بر مبنای برخی اصول باشد که حیاتی به نقل از اشلی و کورنی (۱۹۹۹) این اصول را اینگونه بیان می کند :

- مردم محوری (مردم مداری)^۳: رفع فقر تنها زمانی به صورت پایدار محقق می شود که حمایت های خارجی بر روی مسائل و مشکلات مردم متمرکز شود، اختلاف و تفاوت های بین گروه های مردم درک شود و کار در جهت انجام گیرد که با استراتژی های تامین معاش، محیط اجتماعی و توانایی پذیرش متناسب باشد.
- پاسخگویی و مشارکت^۴: افراد فقیر باید در شناسایی و اداره ی اولویت های معیشتی خود نقش کلیدی داشته باشند افراد بیرونی نیازمند فرایندی هستند که آنها را در شنیدن و پاسخ دادن به فقرا توانا کند.
- سطوح چندگانه^۵: از بین بردن فقر یک چالش بسیار بزرگی است که تنها زمانی می توانیم بر آن پیروز شویم که در یک سطح چندگانه کار کنیم. در سطح میکرو باید به مطلع ساختن مردم از سیاست های توسعه و در سطح ماکرو به ساختارها و فرایندهای حمایتی برای مردم به منظور نیرومند ساختن نقاط قوت آنها پردازیم.

³ people-centred

⁴ responsive and participatory

⁵ multi level

- همکاری مشارکتی: به وسیله بخش خصوصی و دولتی
- پایداری^۶: چهار بعد کلیدی برای پایداری وجود دارد: اقتصادی، نهادی یا سازمانی، اجتماعی و محیطی. برای پایداری تعادل بین این ابعاد اهمیت دارد.
- پویایی^۷: حمایت خارجی باید طبیعت پویای استراتژی های معیشتی را تشخیص دهد پاسخگوی تغییرات وضعیت مردم باشد و تعهدات بلند مدت را توسعه دهد. (Hayati & karami, 2005)

ویژگی های ترویج فقر محور

ترویج فقر محور باید ویژگی ها و خصوصیتی داشته باشد تا بتواند فقرا را نیز در بر گیرد و مورد حمایت خود قرار دهد از جمله این خصوصیات می توان به موارد زیر اشاره کرد: اهمیت به مردم، امنیت غذایی و خلاقیت، پاسخگوی تقاضا، تنوع، دسترسی آزاد برای همه، خدمات گوناگون، تولید بهینه، توانایی دسترسی برای همه کشاورزان، کار با طیف وسیعی از سازمان های اجتماعی، احترام به اختیار کشاورز در آموزش، بر مبنای دانش و تجربیات کشاورز اهمیت به حقوق جامعه و اختیار کشاورز، خدمات کالاهای عمومی علاوه بر کالاهای خاص (Percy, 2003).

در سیستم ترویج فقر مدار، کشاورز تنها، تولید کننده و پذیرنده نیست و هدف آن افزایش ابتکار و ارتباط کشاورز است نه تنها افزایش تولید.

برای روشن تر شدن هر چه بیشتر ویژگی های ترویج فقر محور، در جدول شماره ۱ به مقایسه ترویج فقر مدار با ترویج خصوصی پرداخته شده است.

---

⁶ sustainable

⁷ dynamic

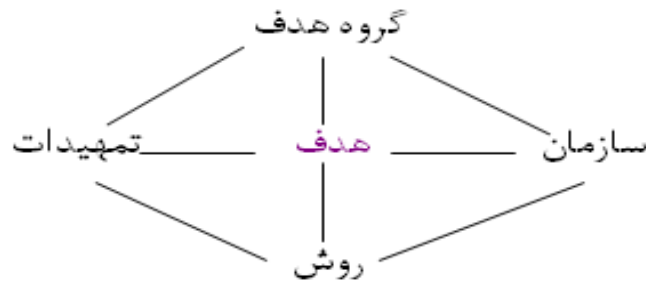
جدول ۱- تفاوت بین بخش خصوصی و ترویج فقر محور

بخش خصوصی	ترویج فقر مدار
اهمیت دادن به تولید و منفعت	اهمیت دادن به معیشت مردم، امنیت غذایی و خلاقیت
عرضه مدار	پاسخگو تقاضا
زیر بخش خاصی را ترویج می کند	فعالیت های متنوعی انجام می دهد
دسترسی انحصاری؛ خدمات برای حق الزحمه	دسترسی آزاد برای همه؛ نیاز به قیمت موثر و کارآمد
تولید برای بازارهای تجاری	طیفی از خدمات تولید، بازاریابی، توسعه تشکیلات، مدیریت منابع طبیعی، امنیت غذایی، مدیریت ریسک، کاهش فقر، فعالیت های خارج از مزرعه و تولید تجاری را در بر می گیرد
تولید زیاد، استفاده زیاد از نهاده های خارجی	تولید بهینه و توزیع یکنواخت ریسک، سیستم پایدار مزرعه
تولید زیاد و با کیفیت بر اساس نیاز بازار	توانایی تصمیم آگاهانه کشاورزان برای استراتژی های تولید
بسته باید حاوی نهاده، اعتبار و بازار باشد	گزینه هایی برای کشاورز جهت انتخاب از میان آنها
انتقال تکنولوژی های خاص از بالا به پایین	بر مبنای دانش و تجربیات کشاورزان
کشاورزان تولید کننده هستند.	اهمیت به اختیار کشاورزان و حقوق جامعه
عدم انجام خدمات کالاهای عمومی مگر با عقد قرارداد.	شامل خدمات کالاهای عمومی هم می شود.
کشاورزان تولید کننده و پذیرنده	کشاورزان مصرف کننده، مشتری، متخصص، تولید کننده و محقق
شبهه یک نوع رقابت است.	برقراری هماهنگی و ارتباط بین همه زینفعان کشاورزی
نیاز به تواناسازی سیاست ها و سازمان های محیطی	نیاز به تواناسازی سیاست ها و سازمان های محیطی برای حمایت از حقوق کشاورزان و دسترسی آنها به بخش خصوصی.
بازار محور؛ ممکن است کشاورزان ترک شده یا استثمار شوند	تواناسازی کشاورز برای مطالبه حقوقش و اینکه از استثمار دوری کند.
منفعت کشاورز در درک نیاز بازارهای بخش خصوصی	منفعت کشاورز در ابتکار و ارتباط آنها
توانایی دسترسی به بازار و خدمات برای کشاورزان توانگر	توانایی دسترسی برای همه کشاورزان هر جا که باشند.

منبع: (Percy, 2003)

اما برای دسترسی به ترویج فقر مدار چه باید کرد؟ و چه راه هایی را باید رفت؟ برای این منظور لازم است:

- نگرش سنتی در مورد ماهیت فقر باید تغییر کند
  - عقاید و نقطه نظرات کارشناسان، متخصصان و دیدگاه های سایر محققان به عنوان افراد بیرونی با نگرش افراد محلی در مورد فقر به عنوان افراد درونی ترکیب یابد.
  - هر برنامه مداخله گرایانه بالقوه برای کاهش فقر باید به درک علل فقر توجه کند.
  - شناسایی افراد فقیر براساس دسترسی آنها به منابع و طبقه بندی آنها براساس نوع نگرششان نسبت به فقر
  - هر رهیافتی برای انجام گرفتن نیاز به سازمان خاصی دارد
  - ضروری است که خط مشی ها و سیاست های توسعه روستایی، توزیع عادلانه منابع و درآمدهای خانوار روستایی مورد اصلاح قرار گرفته و تغییر یابند .
  - تغییر ساختارها یک ضرورت دیگر می باشد (حیاتی، ۱۳۸۳)
- رولینگ الگویی از عناصر نظام ترویج ارائه داده است این عناصر شامل هدف، گروه هدف، سازمان، روش و تمهیدات می باشد که در تعامل با هم هستند و با تغییر یک عنصر سایر عناصر نظام ترویج نیز تغییر می یابد و مرکزی ترین عنصر این الگو هدف می باشد. لذا محقق با توجه با این الگو روند کلی ترویج را بررسی کرده و با توجه به آن سمت و سوی ترویج فقر مدار را ترسیم نموده است.

نمودار شماره ۱۴: الگوی عناصر نظام ترویج
منبع: رولینگ، ۱۹۸۴

احمدوند و همکاران طی بررسی ای روند آتی ترویج را در قالب الگوی رولینگ به صورت خلاصه در جدول شماره ۲ ترسیم نموده اند.

جدول ۲- نتایج حاصل از بررسی نظریات محققان در مورد ترویج و روندهای آتی آن

روندها	عناصر ترویج
توانمند سازی، افزایش بهره وری، تسهیلگری و مهیا سازی، توجه بیشتر به پایداری محیط زیست	اهداف ترویج
مشارکت گروه های محلی، توجه به تشکل های غیر مردمی و غیر دولتی	گروه هدف
ارتباطات و اطلاع رسانی، کسب اطلاع و آگاهی بیشتر در زمینه کشاورزی، جهانی شدن کشاورزی	تمهیدات ترویج
خصوصی سازی، تمرکز زدایی، تجدید ساختار، تجدید حیات	سازماندهی ترویج
روش های مشارکتی، تقویت گروه های غیر رسمی محلی	روش های ترویجی

منبع: (احمدوند و همکاران، ۱۳۸۴)

با توجه به الگوی عناصر نظام ترویج رولینگ و روند آتی نظام ترویج در مطالعه ی احمدوند و همکاران، سیر تکاملی ترویج فقر مدار توسط محقق به صورت زیر ترسیم گردیده است:

هدف- در ترویج جاری هدف بیشتر افزایش تولید بوده است که ضروری است این هدف تغییر یافته و به سمت تولید بهینه و افزایش قدرت ابتکار و ارتباط کشاورز برود. از طرفی همانطور که گفته شد با تغییر هر کدام از این عناصر سایر عناصر نظام ترویج نیز به تبع دچار تغییر می شوند.

گروه هدف- برنامه های جاری ترویج به گونه ای بوده که کشاورزان بزرگ و پیشرو را بیشتر مد نظر قرار داده و از کشاورزان خرده پا و فقیر و قشر آسیب پذیر غافل بوده است. لذا ضروری است که گروه هدف خود را گسترش داده و بنامه ها را به گونه ای طراحی نماییم که کشاورزان خرده مالک و قشر آسیب پذیر روستایی را نیز در بر گیرد.

تمهیدات- تمهیدات می تواند شامل اطلاعات، کالا و خدمات باشد و لازم است تمهیدات را طوری به کار ببریم که بتواند تمام کشاورزان و بالخصوص کشاورزان فقیر و خرده پا را تحت پوشش قرار دهد و طوری نباشد که فقط کشاورزان بزرگ به آن دسترسی داشته باشند.

سازمان- سازمان آینده ترویج فقر مدار باید حائز ویژگی های زیر باشد:

- توجه بیشتر به سرمایه گذاری در مناطق روستایی

- قادر به شناسایی گروه های هدف همگن

- قادر به ارزیابی درست نیازمندی ها و توانایی های گروه هدف

- اجاز کنترل و مشارکت به گروه هدف محلی

- کمک به گروه هدف برای توسعه سازمان های محلی

- رسیدگی به گروه های آسیب پذیر (زنان و جوانان و...)

- تشویق فعالیت های اقتصادی غیر کشاورزی

- ایجاد زمینه های تنوع در اقتصاد روستایی

- حمایت از حقوق کشاورز

برای این منظور پیشنهاد می شود که سازمان ترویج در آینده به دو بخش خصوصی و دولتی تقسیم شود، بخش خصوصی برای کشاورزان بزرگ و بخش دولتی و عمومی برای کشاورزان خرده پا و فقیر به ارائه خدمات بپردازد.

روش: با تغییر عناصر نظام ترویج، روش نیز باید دستخوش تغییر شود به گونه ای که به استفاده از روش های گروهی، روش حل مسئله، تسهیلگری و مشارکت بیشتر پرداخته شود.

نتیجه گیری و پیشنهادات

به نصف رساندن نسبت فقرا و تضمین پایداری محیط زیست از جمله اهدافی هستند که در بیانیه توسعه هزاره سازمان ملل متحد بدان اشاره شده است و مقرر گردیده که تا سال ۲۰۱۵ در کشورهای عضو سازمان ملل به اجرا درآید. مطالعات مختلف سراسر جهان ارتباط دوطرفه ای بین فقر و تنزل محیطی را نشان داده است. در واقع اعتقاد بر این است که فقر روستایی منجر به تخریب محیط زیست از سوی فقرا می شود و تخریب محیط زیست نیز مجدداً منجر به آسیب پذیری بیشتر فقرای روستایی و فقیرتر شدن آنان خواهد شد. زیرا اکوسیستم های تخریب شده و کیفیت های ضعیف منابع طبیعی مانع اجرای استراتژی های معیشتی ارزشمند می شوند. نتایج مطالعات نشان داد که هر گونه مقابله با فقر باید از طریق تقویت حامیان مستقیم و غیر مستقیم روستا صورت پذیرد. ترویج کشاورزی جزو برنامه های حمایتی غیر مستقیمی قرار می گیرد که در کشورمان به منظور افزایش تولیدات کشاورز به وجود آمد. اما امروزه چالش های عملی و دلایل تئوری برای دوباره جهت دهی ترویج کشاورزی به سمت مواردی از جمله کاهش فقر مردم روستایی و رهیافت ترویج فقر محور بر اساس زمینه و محتوای جدید ماموریت ترویج کشاورزی توسعه پیدا کرده است و می تواند به عنوان راهنمایی برای طراحی مجدد ترویج کشاورزی در ایران استفاده شود. البته این امر دلالت نمی کند که تمام تلاش ها و موفقیت هایی که به وسیله رهیافت ترویج کشاورزی سنتی به دست آمده است مورد غفلت واقع شده است. در واقع ما باید در مورد ماموریت ترویج کشاورزی دوباره فکر کنیم و دوباره راه و خط سیر آن را بنویسیم و در نظر داشته باشیم که ترویج فقط یک بخشی از برنامه های توسعه حامی فقرا می باشد که باید برای کاهش فقر و به دنبال آن پایداری محیطی به اجرا در بیاید. به این منظور لازم است فقرا شناسایی و طبقه بندی شده و در برنامه های مربوط به خودشان مشارکت داده شوند و بخش های دولتی و

خصوصی با آنها همکاری و مشارکت لازم را داشته باشند. با توجه به الگوی عناصر نظام ترویج رولینگ با تغییر در اهداف ترویج، تحولاتی در سایر عناصر نظام نیز صورت می گیرد. توجه به این امر که هدف ترویج، امروزه از افزایش تولید صرف به سمت تولید بهینه و افزایش قدرت ابتکار و ارتباط کشاورز در کنار افزایش تولید محصولات تغییر یافته است به تبع سایر عناصر نظام ترویج را نیز تحت تاثیر خود قرار می دهد و توجه به کشاورزان خرده پا و قشر آسیب پذیر نیز در زمره مخاطبان و با تاکید بیشتر بر دسترسی آنها به تمهیدات مربوطه قرار می گیرد. سازمان ترویج فقر مدار نیز لازم است توجه بیشتری به امر سرمایه گذاری در مناطق روستایی معطوف نماید و قادر به شناسایی گروه های هدف همگن و ارزیابی نیازهای آنها و همچنین مشارکت دادن آنها در برنامه و تشویق سایر فعالیت های اقتصادی غیر کشاورزی نماید. بدین منظور و با توجه به روندی که ترویج در پیش گرفته است، تقسیم ترویج به دو بخش خصوصی و دولتی پیشنهاد می گردد. به طوریکه بخش خصوصی به کشاورزان بزرگ مالک خدمات رسانی کند و بخش دولتی به کشاورزان خرده پا و فقیر با توجه به ویژگی های ترویج فقر مدار که بیان گردید خدمات را ارائه دهد. البته تفکیک این دو به معنای تقابلهای نمی باشد و لازم است به منظور کاهش فقر، بخش خصوصی در کنار خدمات رسانی به بزرگ مالکان از فقرا و کشاورزان خرده پا نیز حمایت نماید.

منابع

- احمدوند، مصطفی و مریم شریف زاده و منصور شاه ولی. (۱۳۸۴). "آینده ترویج و روندهای آن؛ یک فرا تحلیل". مجله روستا و توسعه، سال ۸ شماره ۲.
- احمدی، علی و امیر سامان خیرخواه. (۱۳۸۶). "روش تولید تمیزتر در توسعه پایدار صنعتی". نسخه شماره ۱۰۵، نشریه صنعت خودروی ۱۰۵.
- استوار، اسماعیل. (۱۳۸۶). "فقر روستایی چگونه به وجود می آید؟". روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۱۴۵۲، صفحه ۳۱، تاریخ ۸۶/۱۱/۱۶.
- باقری مرزنگو، علیرضا. (۱۳۸۷). "فقر روستایی و راههای مقابله با آن با تاکید بر توسعه کشاورزی". کشت دام و صنعت؛ شماره ۱۰۴. قابل دسترس در

سایت <http://www.iranagrimagazine.com/ppdf/1022/p0102201040071->

C2F93.pdf تاریخ ۸۸/۱/۲۵

جمهوریت جامعه (۱۳۸۷). قابل دسترس در سایت

[http://www.jomhoriyat.com/tag/module/viewnews/news/431/-](http://www.jomhoriyat.com/tag/module/viewnews/news/431/) تاریخ دسترسی ۸۸/۲/۲۵

حسینی، ناهید. (۱۳۸۴). "توسعه کشاورزی گریز همیشگی از فقر روستایی". هفته نامه آتیه، شماره ۵۳۸. حیاتی، داریوش. (۱۳۸۳). فقر روستایی و تخریب محیط زیست: ارزیابی اثرات توسعه و نیاز به رهیافتی نوین در ترویج. جهت اخذ درجه دکتری. دانشگاه شیراز دانشکده کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی.

کارگروه اقتصادی، مرکز مطالعات و برنامه ریزی. مهر ۱۳۸۶ قابل دسترس در

در تاریخ ۸۸/۲/۱۰ <http://motalefeh.org/motaleat/archive/72.htm> سایت

کرمی، عزت اله و کوروش رضایی مقدم. (۱۳۷۷). "فقر و کشاورزی پایدار: واکاوی کیفی؛ روستا و توسعه، سال ۲،

شماره ۳؛ صص ۱-۲۹

کرمی، عزت اله و معصومه فروزانی و مرضیه کشاورز. (۱۳۸۸). "توسعه پایدار روستایی: چالش کشاورزان فقیر". اولین همایش توسعه پایدار روستایی. اردیبهشت ۱۳۸۸ دانشگاه رازی کرمانشاه.

کرمی، علیرضا. (۱۳۸۲). بررسی تأثیر هزینه های دولت در بخش کشاورزی بر کاهش فقر روستایی در کشور. جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد. رشته علوم اقتصادی دانشگاه اصفهان.

هانزد، پیتر. ترجمه: حسن هاشمی داران و ناهید ساریخانی. (۱۳۷۸). "چگونه می توان رشد کشاورزی پایدار، فقرزدایی و

محیط زیست پایدار داشت؟". اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال هفتم، شماره ۲۷، صص ۲۸۳-۲۸۹

Christoplos, Ian. (2003). "Common Framework for Supporting Pro-Poor Extension". available in

http://www.neuchatelinitiative.net/english/documents/CommonFrameworkforSupportingPro-PoorExtension_Mail_.pdf

Forsyth, T., Leach, M., and Scoones, I. (1998). Poverty and environment: Priorities for research policy (an overview study). Institute of Development Studies, UK.

Hayati, Dariush, Karami, Ezatollah (2005). Agricultural Extension and Poverty In Iran: Past, Present, Future, and a Pro-poor Approach. Journal of EXTENTION SYSTEMS. Vol.22(2)

Hayes, H. and Nadkarni, M. V. (۲۰۰۱). Studies of four countries in the Asia Pacific Region, Poverty, environment and development. Bangkok: UNESCO PROAP. p279

Hengsdijk, Huib; Guanghuo, Wang; Van den Berg, Marrit M.; Jiangdi, Wang; Wolf, Joost; Changhe, Lu;

Roetter, Reimund P. & van Keulen, Herman. (2007). Poverty and biodiversity trade-offs in rural development: A case study for Pujiang county, China. *Agricultural Systems*, 94, pp. 851–861

Nayak, Purusottam.(2004). POVERTY AND ENVIRONMENTAL DEGRADATION IN RURAL INDIA: A NEXUS". presented in the annual conference of NEEA held at Dibrugarh, Assam in January 2004.

Percy ,Fiona and Amidu Ibrahim Tanko.(2003). Role of Extension in Poverty Reduction: Social and Economic Contributions, Presentation at the International Conference on Transforming Agriculture Extension in Africa,

Roling,niels(1982),*Alternative Approaches in Extention*,,Edited by G.E.Jones and M.J.Rolls. progress in Rural Extention and Community Development.vol.1